

chiar în timpul studiilor universitare, tânărul Hasdeu nu se mulțumește numai să aprofundeze opera acestuia, ci lucrează în același timp și la o monografie, care să cuprindă întregul sistem de gândire a lui Skovoroda.

Dorința de celebritate, care l-a chinat foarte de timpuriu pe Hasdeu, l-a îndemnat să grăbească publicarea acestui studiu. Lucrarea se intitulează: *Grigorie Varsava Skovoroda, studiu critic și istoric* și a văzut lumina tiparului în același an cu cele trei cîntece de care ne-am ocupat mai sus (1835)¹.

Autorul ne informează că e vorba de un extras după un manuscris cu titlul următor: *Gregor Skovoroda's Lebenswandel und Wirkungskreis oder historisch — kritische Würdigung seiner Schriften, als Beitrag zu einer Geschichte der slavischen Volksweisheit, in Briefen an Joh. Görres, Professor an der Universität zu München*².

Lucrarea e alcătuită din 11 capitole, ierarhizate după cum urmează:

I—III, *Privire fundamentală asupra lui Skovoroda*:

1. Lămuriri care izvorăsc din concepția lui proprie.
2. Considerații asupra societății contemporane.
3. Argumente izvorite din spiritul și natura operei sale.

IV—V, *Considerații asupra vieții lui Skovoroda*:

1. În viața particulară.
2. Ca dascăl al poporului.

VI—IX, *Considerații asupra doctrinei lui Skovoroda*:

1. Ca teolog.
2. Ca filozof.
3. Ca istoric.
4. Ca poet.

¹ «Телескоп» Moscova, 1835, nr. 5—6, p. 3—42 și 151—178.

² Foarte probabil că titlul acesta, în limba germană, a îndemnat pe unii să afirme că Al. Hasdeu și-a dat doctoratul la München, cu lucrarea despre Skovoroda. O astfel de afirmație mi se pare nefundată, fiindcă personal n-am întâlnit nicăieri consemnat acest fapt. Nici chiar Hasdeu, căruia îi plăcea să depășească anumite realități, n-a dat nici o informație despre studiile sale universitare. Se prea poate ca Hasdeu să fi audiat cursurile Universității din München, însă nu avem un text care să sprijine această afirmație. Ceva mai mult, ținând seama de anumite înclinări ale lui Hasdeu, sîntem îndreptățiți să ne întrebăm dacă a existat într-adevăr un astfel de manuscris. Mărturia lui Hasdeu poate fi pusă la îndoială și nu constituie pentru noi o certitudine. (Vezi E. C. Grigoraș, *Alex. Hasdeu slavist*, în «Adevărul» (București), 4 noiembrie 1936; idem, *B. P. Hâșdeu în «Credința»* (București), 18 februarie 1937, și N. Bagdazar, *Istoria filozofiei românești*, București, 1940, p. 319.) Pînă la noi probe, un singur lucru e sigur, că Al. Hasdeu a studiat la Universitatea din Harkov, însă cînd și cum și-a terminat studiile universitare nu știm precis. După Bagdazar, Hasdeu și-ar fi terminat studiile universitare în 1833. La Harkov a urmat cursurile Facultății de drept și a audiat de asemenea și cursurile altor facultăți. În timpul studiilor, Hasdeu a fost premiat de două ori: o dată de Facultatea de litere și altă dată de Facultatea de fizică și matematică. Puterea de muncă și erudiția tînărului student întrec măsura oricărei așteptări. Bagalej ne informează că Hasdeu a scris, mai întîi, două lucrări asupra unor teme stabilite de Facultatea de litere, și anume *Despre Războiul de 30 de ani*, și care, nefiind depuse în termen, n-au fost primite la concurs. Pe lângă acestea, Hasdeu a mai terminat «în vederea dizertației pentru examenul de candidat, nu una, după cum s-ar crede, ci 5 lucrări, aparținînd la cinci facultăți deosebite: teologică, drept, politică, filozofică și istorică, în limba latină» (D. Bagalej, *Опытъ исторіи Харьковскаго университета*, vol. II, p. 873—874). «Tot în timpul studiilor — adaugă Bagalej — Hasdeu a scris versuri în limba moldovenească, după încheierea păcii cu turcii, pe care le-a trimis direct cneazului Liven, ministrul instrucțiunii publice între 1828 și 1833 (vezi *Энциклопедический словарь*, t. XVII, St. Petersburg, 1895, p. 646). E impresionantă această activitate. Bagalej mai consemnează un episod, care dezvăluie greutățile materiale ale tînărului student. Pentru a fi primit în rîndurile bursierilor de stat, tatăl lui Hasdeu adresează o scrisoare curatorului Universității, A. A. Perovskij, în care «prezintă date curioase despre sirguința fiului său». E drept că epistola e alcătuită într-un stil de exagerată plecăciune și umilință.